

Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem

Uppföljning av lagändring
enligt proposition 2002/03:53

Stärkt skydd till barn i utsatta situationer

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är *en Tillsynsåterföring*. Det innebär att den innehåller en sammanställning av iakttagelser och resultat från regional eller riksomfattande verksamhetstillsyn inom hälso- och sjukvården, socialtjänsten, hälsoskyddet och smittskyddet. Till tillsynsåterföring räknas också sammanställningar av Lex Maria- och andra anmälningsärenden. Medverkande myndigheter svarar för innehåll och slutsatser.

Artikelnr 2006-109-27

Publicerad www.socialstyrelsen.se, oktober 2006

Förord

Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att följa upp effekterna av lagändringarna enligt propositionen 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer (Dnr 60-8733/2004). En av dessa lagändringar avser socialnämndens skyldighet att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden då barnet varit placerat tre år eller mer i samma familjehem.

Rapporten innehåller en sammanställning av antalet vårdnadsöverflyttningar för perioden 2000–2005 samt resultat från en fördjupningsstudie av 179 familjehemsplacerade barn. Studien redovisar socialtjänstens skäl för och emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning. Dessutom redovisas länsstyrelsernas tillsyn av området för perioden 2003–2005.

Uppdraget har definierats som *tillsynsåterföring* och har genomförts som ett gemensamt uppdrag av Socialstyrelsen och länsstyrelserna inom det nationella programmet för social tillsyn¹.

Rapporten har tagits fram av en projektgrupp bestående av Viveka Englander, projektledare, Socialstyrelsens sociala tillsynsenhet, Agneta Höckert, Länsstyrelsen i Hallands län, Per Karlsson, Länsstyrelsen i Östergötlands län samt Berith Josefsson vid Individ- och familjeenheten, Socialstyrelsen. Maria Öhman och Andreas Grass vid statistikenheten på Socialstyrelsen har medverkat vid framtagning av statistikuppgifter.

Bo Vinnerljung, Epidemiologiskt center vid Socialstyrelsen har varit behjälplig vid utformning och analys av fördjupningsstudien.

Familjehemsenheterna i Helsingborg, Jönköping, Linköping och Sollen-tuna har bidragit med dyrbar tid och värdefulla kunskaper.

Åsa Börjesson
Avdelningschef, Socialstyrelsen

Inger Eriksson
Länsråd, Dalarnas län

¹www.socialstyrelsen.se/Om_Sos/organisation/Socialtjanst/Enheter/ST/Nationelltprogramforsocialtillsyn.htm

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>Inledning</i>	10
Övervägande om vårdnadsöverflyttning	11
Vad innebär en vårdnadsöverflyttning?	11
Tidigare kartläggningar	12
<i>Uppföljningens metod och frågeställningar</i>	14
Metoder	14
Frågeställningar	14
<i>Vårdnadsöverflyttningar under perioden 2000–2005</i>	15
Datainsamling	15
Resultat	15
<i>Fördjupningsstudie</i>	19
Syfte	19
Frågeställningar	19
Metod	19
Resultat	20
Kommentarer till fördjupningsstudien	28
<i>Tillsyn</i>	31
<i>Familjehemsorganisationernas synpunkter</i>	34
<i>Erfarenheter från kommuner med många vårdnadsöverflyttningar</i>	35
<i>Diskussion och slutsatser</i>	37
<i>Referenser</i>	43
Bilaga 1. Lagtexter	45
Bilaga 2. Intervjuunderlag fördjupningsstudie	47
Bilaga 3. Tabellbilaga	50

Sammanfattning

Den 1 juli 2003 infördes en bestämmelse i SoL och i LVU² att socialnämnden, när ett barn varit placerat tre år i samma familjehem, särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB.

Syftet med bestämmelsen är att genom en överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna skapa bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet i vården.

Möjligheten för familjehemsföräldrarna att överta vårdnaden har funnits sedan 1983 då ändringar i föräldrabalken gjorde det möjligt att i vissa fall kunna flytta över vårdnaden om det var uppenbart bäst för barnet.

Tidigare undersökningar har visat att möjligheten till vårdnadsöverflyttning används i få fall.

Uppföljningen består av en sammanställning av antalet vårdnadsöverflyttningar för perioden 2000–2005, resultat från en fördjupningsstudie som beskriver socialtjänstens ställningstagande till ansökan om vårdnadsöverflyttning samt resultat från länsstyrelsernas tillsyn för åren 2003–2005.

Efter lagändringen har antalet vårdnadsöverflyttningar enligt FB 6 kap.8 § ökat. År 2005 gjordes 125 överflyttningar av vårdnaden till familjehemmet i 56 av landets kommuner. Under 2003 gjordes 64 överflyttningar i 37 kommuner. För samtliga av dessa placeringar har barnet varit placerat tre år eller mer i samma familjehem. Det görs fortfarande få överflyttningar av vårdnad i förhållande till antalet placerade barn. Den 1 januari 2005 var 3792³ barn placerade i familjehem tre år eller mer.

För de vårdnadsöverflyttningar som gjordes under perioden 2000–2005 hade barnet i genomsnitt vistats 7 ½ år i familjehemmet och barnets genomsnittsålder var 11 ½ år vid tidpunkten för överflyttningen. Den genomsnittliga åldern på barnet vid placeringen var 1 ½ år för dessa barn.

Länsstyrelsernas tillsyn visar att man i vissa kommuner inte fullt ut följer skyldigheten att överväga om vårdnadsöverflyttning. Man kan anta att ökningen av antalet vårdnadsöverflyttningar fortsätter de närmaste åren tills man kommit ”ikapp” och gjort överväganden i samtliga ärenden.

Fördjupningsstudien av 179 familjehemsplacerade barn beskriver socialtjänstens ställningstagande till en ansökan vårdnadsöverflyttning efter övervägande. Studien visar att handläggarna inte ansökt eller planerar att ansöka om överflyttning av vårdnaden för 86 procent av sina aktuella placeringar. Den komplexa och sammansatta problematik som karaktäriserar en familjehemsplacering kommer tydligt fram i dessa överväganden.

Då vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna upphör barnet att vara familjehemsplacerat. För ett stort antal placeringar bedömer social-

² 6 kap. 8 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:453), SoL samt 13 § fjärde stycket lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

³ Uppgiften är hämtad från Socialstyrelsens register över socialtjänstens insatser för barn och unga och visar inte om barnet varit placerat i *samma* familjehem hela perioden.

tjänsten att situationen i familjehemmet inte är mogen för en överflyttning av vårdnaden och att kriterierna således saknas för en ansökan om vårdnadsöverflyttning. Det kan t.ex. handla om att socialtjänsten är osäker på barnets anknytning till familjehemsföräldrarna eller att förhållandena i familjehemmet bedöms som instabilt. Socialtjänsten har därför behov av uppföljning av barnets situation och fortsatt tillsyn av familjehemmet.

Handläggarna lyfter fram den konflikt som är inneboende i lagstiftningen. Lagstiftningen har som mål att återföre barn och föräldrar. I verkligheten bor barnet i familjehemmet i många år och utsikterna är ofta små till en återförening med föräldrarna.

Studien visar att socialtjänstens handläggare ansöker eller planerar att ansöka om överflyttning av vårdnaden i något större omfattning om barnet placerades i familjehemmet i tidig ålder (0–3 år), om föräldern brister i umgänge eller vårdnadsansvar eller om modern har en varaktig psykisk sjukdom.

Socialtjänstens överväganden visar att familjehemsföräldrarna tvekar att ta över vårdnaden eftersom de mister stödet hos socialtjänsten i placeringskommunen efter vårdnadsöverflyttningen. Familjehemmet anger behov av stöd pga barnets problematik men även stöd och uppbackning i relation till föräldern vid exempelvis umgängestvister. Familjehemmet vill inte heller äventyra relationen till föräldern som man tror blir sämre om vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna.

De fördelar som en vårdnadsöverflyttning innebär för barn och familjehemsföräldrarna upplevs alltså av familjehemmet som mindre än nackdelarna. Fördelarna är att barnet vet var det hör hemma och att de nya vårdnadshavarna får ett tydligt vårdnadsansvar och slipper begära tillstånd av föräldern eller socialtjänsten i vardagsnära frågor. Nackdelarna som beskrivs är bl.a. att stödet från placeringskommunen upphör och att det upplevs som oklart om man får stöd av vistelsekommunen. Eftersom de nya vårdnadshavarna efter vårdnadsöverflyttningen får ansvaret för att umgänget ska fungera med barnets förälder innebär det att de måste hantera eventuella umgängestvister på egen hand. Dessutom får de ansvaret för att kräva in underhållsbidraget från föräldrarna om dessa inte skulle betala enligt dom eller avtal. Det finns heller inga ekonomiska fördelar för familjehemmet att ta över vårdnadsansvaret. Däremot upplever familjehemmet att det finns en risk för att socialtjänsten ändrar i avtalet om fortsatt ersättning.

Vi vet inte hur det familjehemsplacerade barnet påverkas av en vårdnadsöverflyttning. Undersökningen från 1999 som gjordes i samband med LVU-utredningen studerade endast tio placeringar där vårdnaden flyttats över till familjehemmet.⁴

Erfarenheterna från kommuner med många vårdnadsöverflyttningar visar att en vårdnadsöverflyttning kan användas som ett sätt att skapa bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet för barnet.

Uppföljningen visar också att lagändringen ännu inte har fått fullt genomslag i alla kommuner. Det råder i vissa kommuner osäkerhet kring rutinerna för övervägande, bl.a. hur ofta sådana bör göras samt hur det bör gå till och dokumenteras.

⁴ Omhändertagen. Betänkande av LVU-utredningen. SoU 2000:77 bil. 2

Socialstyrelsen avser att under hösten besluta om allmänna råd och en kompletterande handbok om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare. Syftet med de allmänna råden och handboken är bl.a. att ge socialtjänsten vägledning i arbetet med vårdnadsutredningar enligt 6 kap. 8 § FB och de särskilda överväganden som föregår dessa utredningar. Handboken beskriver också innebörden av att vara särskilt förordnad vårdnadshavare samt vilka möjligheter som finns till fortsatt stöd och hjälp och ersättning från socialtjänsten. Förhoppningsvis medför dessa publikationer ökade kunskaper om gällande regler på området, säkrare ställningstaganden när det anses vara till barnets bästa att vårdnaden flyttas över samt större enhetlighet i kommunernas synsätt på dessa frågor.

Inledning

Den 1 juli 1983 trädde ändringar i föräldrabalken (FB) i kraft som gjorde det möjligt att i vissa fall kunna flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrar hos vilka barnet ”rotat sig” och det var uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet fick bestå (6 kap. 8 § FB). Detta skulle kunna göras utan att barnets föräldrar inte ansågs som olämpliga i sig. Syftet med bestämmelsen var att stärka barnets rättsliga ställning och att förhindra att barn blir uppryckta från en miljö där de funnit sig till rätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i det tidigare hemmet.⁵

I förarbetena till lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga behandlades frågan om överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrar. I propositionen⁶ ansågs att socialnämnden i högre grad än som dittills förekommit borde aktualisera en överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna där barnet efter en långvarig placering rotat sig i familjehemmet.

Undersökningar⁷ har visat att möjligheten till vårdnadsöverflyttning används i få fall. Rädsla för att döma ut föräldrarna som vårdnadshavare, bristande kunskap och rutiner i socialtjänsten och familjehemmets tveksamhet på grund av osäkerheten kring fortsatt ekonomiskt stöd har nämnts som orsaker.⁸

Den 1 juli 2003 infördes en bestämmelse i 6 kap. 8 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och i 13 § fjärde stycket lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, att socialnämnden, när ett barn varit placerat tre år i samma familjehem, särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB. Bestämmelsen hindrar inte att socialnämnden ansöker om överflyttning av vårdnaden efter kortare period än tre år. Av förarbetena⁹ framgår inte hur ofta ett övervägande bör göras efter det första övervägandet.

Syftet med bestämmelsen är att genom en överflyttning av vårdnaden skapa bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet i vården för barnet. I propositionen framhålls att socialtjänsten noga bör väga skäl för och emot och noga motivera de ställningstaganden man kommer fram till. Av vikt är att alltid beakta hur barnets umgänge med föräldrarna har sett ut och fungerat. Det betonas vidare att det är det enskilda barnets bästa som ska vara avgörande vid dessa ställningstaganden.

Socialstyrelsen arbetar just nu med ett allmänt råd ”Socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare” samt en kompletterande handbok

⁵ Prop. 1981/82:168

⁶ Prop. 1989/90:28

⁷ Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttning med stöd av 6 kap 8 § FB, Stencil1991, Socialstyrelsen, Ovisshetens barn SoS-rapport 1995:8 samt Omhändertagen. Betänkande av LVU-utredningen SoU 2000:77 bil. 2

⁸ Omhändertagen. Betänkande av LVU-utredningen SOU 2000:77, bil 2

⁹ Prop. 2002/03:53

”Om barnet behöver ny vårdnadshavare”. I båda dessa kommer överflyttning av vårdnaden med stöd av 6 kap. 8 § FB att inbegripas.

Sveriges Kommuner och Landsting har gett ut viss vägledning.¹⁰

Övervägande om vårdnadsöverflyttning

Övervägandet innebär att socialtjänsten särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB, dvs. om barnet fått en sådan trygghet och tillhörighet i hemmet att det uppfattar det som sitt eget och att det är till barnets bästa att rådande förhållande får bestå. Om socialnämnden finner att en överflyttning av vårdnaden är till barnets bästa, ansöker nämnden om detta hos tingsrätten.

Vad innebär en vårdnadsöverflyttning?

Då vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna upphör barnet att vara familjehemsplacerat och socialnämndens uppföljningsansvar enligt 6 kap. 8 § första stycket SoL, 13 § fjärde stycket LVU och 5 kap. 1 b § socialtjänstförordningen (2001:937) upphör därmed. Likaså upphör länsstyrelsens tillsyn enligt 13 kap. 2 § SoL. Socialnämndens allmänna ansvar att i sin omsorg om barn och unga tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller adoption har avgjorts kvarstår dock.¹¹ Detta gäller även i de fall vårdnaden flyttats över till familjehemsföräldrar. Det är enligt huvudregeln vistelsekommunen som har detta ansvar.¹²

Familjehemsföräldrarna är därmed tillförsäkrade möjlighet till fortsatt kommunalt stöd i form av stöd och hjälp, även om detta inte ges av placeringskommunen. Placeringskommunen får dock fortsätta att betala de tidigare familjehemsföräldrarna skälig ersättning.¹³

Familjehemsföräldrarna blir genom vårdnadsöverflyttningen barnets nya vårdnadshavare och får därmed samma ansvar som barnets tidigare vårdnadshavare. Den som är vårdnadshavare om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska bl.a. se till barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran. Vårdnadshavaren svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.¹⁴ Det innebär att de har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter¹⁵, t.ex. att ansöka om pass för barnet, få tillgång till journaler på exempelvis sjukhus och öppna bankkonto i barnets namn.

¹⁰ Svenska Kommunförbundet (2003). Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar samt Svenska Kommunförbundet. Cirkulär 2004:39

¹¹ 5 kap. 1 § SoL

¹² 2 kap. 2 § SoL

¹³ 6 kap. 11 § SoL

¹⁴ 6 kap. 2 § FB

¹⁵ 6 kap. 11 § FB

De tidigare familjehemsföräldrarna har i egenskap av vårdnadshavare dock ingen underhållskyldighet gentemot barnet, utan det är alltså barnets föräldrar som är underhållskyldiga. Det är alltså de nya vårdnadshavarna som ska se till att barnet får detta underhåll liksom andra bidrag som barnet kan ha rätt till.

Barnet blir inte heller arvsberättigat efter de nya vårdnadshavarna utan ärver sina föräldrar och deras släkt. Vill de nya vårdnadshavarna att barnet ska ärva dem måste de upprätta ett testamente.

De nya vårdnadshavarna får ansvaret för att umgänget ska fungera med föräldrarna. Under familjehemsplaceringen låg detta ansvar på socialtjänsten i placeringskommunen.

Kommer inte de nya vårdnadshavarna överens med barnets förälder i umgängesfrågan kan föräldern väcka talan vid domstol. Också socialnämnden har sedan den 1/7 2006 talerätt i dessa frågor.

Tidigare familjehemsföräldrar som fått vårdnaden om barnet överflyttat på sig har alltid rätt att på egen begäran bli entledigade från uppdraget (6 kap. 10 b § första stycket FB).

Tidigare kartläggningar

Socialstyrelsen har vid tre tidigare tillfällen följt upp hur socialtjänsten arbetat med vårdnadsöverflyttningar.¹⁶

I dessa undersökningar redovisas samtliga vårdnadsöverflyttningar för de olika undersökningsperioderna. Det saknas separata redovisningar för placeringar som varat tre år eller mer. Se tabell 1.

Tabell 1. Antal vårdnadsöverflyttningar per år för perioden 1983–1999

År/lagrum	1983–1990		1990–1994		1997–1999	
	antal	antal/år	antal	antal/år	Antal	Antal/år
FB 6 kap. 8 §	80	11,5	159	39,7	125	41,5

Mellan åren 1997 och 1999 redovisades ca 40 vårdnadsöverflyttningar per år enligt 6kap. 8 § FB. Det handlade det främst om långvariga placeringar där föräldern samtyckt till en överflyttning av vårdnaden och ersättning utgick i samma utsträckning som före vårdnadsöverflyttningen. Genomsnittsåldern på barnet var 10 år vid tillfället för överflyttningen och den genomsnittliga överflyttningen gjordes efter 6 år i familjehemmet.

Kartläggningen från 1999¹⁷ visade att möjligheten att flytta vårdnaden till familjehem utnyttjades mycket sällan. För 98 procent av barnen som varit placerade minst fem år hade vårdnaden inte flyttats.¹⁸ Undersökningen redovisade inte varför men man ansåg att frågan var av stort intresse.

¹⁶ Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttning med stöd av 6 kap 8 § FB, Stencil 1991, Socialstyrelsen, Ovisshetens barn, SoS-rapport 1995:8 samt Omhändertagen. SoU 2000:77 Bil. 2

¹⁷ SOU 2000:77 Bil. 2 s. 248

¹⁸ Det framgår inte av undersökningen om dessa barn varit placerade i *samma* familjehem under hela placeringen.

Resultaten från denna undersökning låg bl.a. till grund för tillägget i lagstiftningen om särskild prövning när barnet varit placerat i samma familjehem i tre år.¹⁹

I Sociala barn- och ungdomskommitténs betänkande redovisas svaren från en enkät som besvarats av olika länsstyrelser. De problem som uppmärksammats i samband med övervägande om vårdnadsöverflyttning var bl.a. ersättningen till familjehemmen, rädsla för tvister med föräldern samt det minskade stödet till familjehemmet efter en vårdnadsöverflyttning.²⁰

¹⁹ Prop. 2002/03:53

²⁰ Källan till en chans - nationell handlingsplan för den social barn- och ungdomsvården. SOU 2005:81 s. 218

Uppföljningens metod och frågeställningar

Metoder

Uppföljningen av tillägget i 6 kap. 8 § SoL och 13 § fjärde stycket LVU har gjorts genom:

- Sammanställning av antal vårdnadsöverflyttningar under perioden 2000–2005. Uppgifterna hämtades in genom förfrågan till de kommuner som enligt officiell statistik²¹ gjort vårdnadsöverflyttningar under denna period. Förfrågan till kommunerna gällde uppgift om vilket lagrum²² som tillämpats vid överflyttning av vårdnaden, typ av placering, ålder på barnet samt antal år barnet varit placerat i familjehemmet vid överflyttningen av vårdnaden.
- Fördjupningsstudie av 179 familjehemsplacerade barn i tre kommuner. Studien redovisar socialtjänstens skäl för och emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning efter övervägande.
- Hearing med olika familjehemsorganisationer.

Frågeställningar

- Har antalet vårdnadsöverflyttningar för barn placerade minst tre år i samma familjehem påverkats av lagändringen 2003?
- Vilka skäl för och emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning anges vid socialnämndens särskilda övervägande?

²¹ Register över socialtjänstens insatser för barn och unga som förs av Socialstyrelsen

²² 6 kap. 7, 8, eller 9 § FB kan tillämpas vid vårdnadsöverflyttningar. Bestämmelserna i 6 kap. 8 § SoL och 13 § fjärde stycket LVU avser det förhållande som regleras i 6 kap. 8 § FB

Vårdnadsöverflyttningar under perioden 2000–2005

Datainsamling

I registret över Socialtjänstens insatser för barn och unga som förs vid Socialstyrelsen finns sedan 1998 uppgifter om barn där vårdnaden överflyttats till familjehemsföräldrarna. Det saknas uppgift om vilket lagrum som tillämpats vid beslut om överflyttningen av vårdnaden samt om barnet varit placerat i samma familjehem under placeringstiden.

Vårt uppdrag är att undersöka överflyttning av vårdnad enligt bestämmelsen i FB 6 kap. 8 §. Förfrågan skickades därför till de kommuner med registrerade överflyttningar någon gång under perioden 2000–2005. Totalt 157 kommuner (inkluderar olika stadsdelsnämnder i Stockholm, Göteborg och Malmö) fick förfrågan. Svar har inkommit från samtliga kommuner.

Förfrågan avsåg uppgift om överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna för samtliga familjehemsplacerade barn under perioden 2000–2005. Förutom uppgift om lagrum enligt FB lämnade kommunerna uppgift om typ av placering, ålder på barnet samt antal år barnet varit placerat i familjehemmet vid överflyttningen av vårdnaden.

Vid förfrågan uppgav 21 kommuner att de inte gjort några vårdnadsöverflyttningar under perioden. Det finns förmodligen även kommuner som gjort vårdnadsöverflyttningar men inte skickat in uppgift om detta till registret över Socialtjänstens insatser för barn och unga. Felkällor i detta register har tidigare uppmärksammats. Man har noterat både individ och insatsbortfall samt felrapporteringar av insatser.²³

Resultat

Vårdnadsöverflyttningar enligt FB 6 kap. 8 §

Av de kommuner som fick förfrågan hade 115 kommuner gjort vårdnadsöverflyttningar med stöd av FB 6 kap. 8 § någon gång under perioden 2000–2005. De totalt 446 överflyttningarna avser placeringar där barnet varit placerat 3 år eller mer i samma familjehem (se tabell 2). Under 2005 gjordes 125 överflyttningar av vårdnaden. Som jämförelse kan nämnas att 3792²⁴ barn var placerade i familjehem tre år eller mer den 1/1 2005.

Antal vårdnadsöverflyttningar under perioden har ökat från 33 till 125. Siffran har nästan fördubblats sedan skyldigheten för socialnämnden att överväga infördes 2003.

Sammanlagt 115 kommuner har gjort vårdnadsöverflyttning någon gång under perioden 2000–2005. Vid Socialstyrelsens uppföljning 1999 hade 73

²³ Omhändertagen SOU 2000:77 Bil.3 s. 291

²⁴ Uppgiften från Socialstyrelsens register över socialtjänstens insatser för barn och unga visar inte om barnet varit placerat i *samma* familjehem hela perioden.

kommuner gjort vårdnadsöverflyttning någon gång under perioden 1997–99. Bland dessa ingick även överflyttningar med stöd av 6kap. 7 § FB samt överflyttningar där placeringstiden var mindre än tre år.

Tabell 2. Vårdnadsöverflyttningar enligt FB 6 kap. 8 § fördelat på kalenderår och antal kommuner. Avser barn placerade tre år eller mer i samma familjehem

	Antal vårdnadsöverflyttningar	Antal kommuner
2000	33	18
2001	55	29
2002	79	37
2003	64	37
2004	90	52
2005	125	56
2000–2005	446	115 ²⁵

Överflyttning av vårdnad till familjehemmen har särskilt uppmärksammats i utredningar och genom lagändring de senaste åren. Det kan antas att ökningarna under 2001–2002 har samband med Socialstyrelsens nationella kartläggning som gjordes 1999 i samband med LVU utredningen.²⁶ Lagändringen den 1/7 2003 med krav på särskilt övervägande efter tre års placering i samma familjehem kan ha påverkat ökningen åren 2004–2005.

Majoriteten av kommunerna har gjort ett mindre antal överflyttningar under perioden 2000–2005. Två kommuner (Helsingborg och Landskrona) utmärker sig genom ett högre antal överflyttningar fördelade under perioden (se kapitel ”Erfarenheter från kommuner med många vårdnadsöverflyttningar”). Borås, Karlskoga och Sigtuna kommun har gjort 10 eller fler överflyttningar samma period. Av Sigtunas 14 överflyttningar gjordes tio under 2005.

Stockholm, Göteborg och Malmö har tillsammans gjort 61 vårdnadsöverflyttningar fördelat på 19 olika stadsdelsnämnder (Sdn). Se tabell 3.

²⁵ Antal kommuner som gjort vårdnadsöverflyttning någon gång under perioden 2000–2005

²⁶ Omhändertagen - Samhällets ansvar för barn och unga. Betänkande av LVU-utredningen. SOU 2000:77 bil.2

Tabell 3. Antal vårdnadsöverflyttningar under perioden 2000–2005 fördelat på kommuner med mer än tio överflyttningar. Avser vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § FB där barnet varit placerat tre år eller mer i samma familjehem

Kommun	Antal vårdnadsöverflyttningar
Stockholm (9 Sdn)	26
Landskrona	22
Malmö (4 Sdn)	22
Helsingborg	19
Borås	15
Karlskoga	14
Sigtuna	14
Göteborg (6 Sdn)	13
Övriga kommuner n=107	301
Samtliga	446

Barnets ålder och placeringstid

Nästan hälften av överflyttningarna har gjorts för barn som placerats i tidig ålder (44 procent placerades i familjehemmet vid 0–1 års ålder). Genomsnittsåldern vid placeringen är 1,5 år för de barn där vårdnaden överflyttats under perioden 2000–2005. Genomsnittsåldern på barnet är 11,5 år och den genomsnittliga placeringstiden är 7,5 år vid överflyttningen av vårdnaden (se bilaga 3, tabell 1-3).

Typ av placering

Placering i familjehem görs med stöd av 4 kap. 1 § SoL om barnets vårdnadshavare lämnar samtycke till vården. Om barnet fyllt 15 år ska barnet ha lämnat samtycke. Om samtycke inte lämnas kan socialtjänsten placera barnet med stöd av bestämmelserna i 2 och 3 § LVU.

Majoriteten av de barn med vårdnaden överflyttad till familjehemsföräldrarna hade placerats enligt bestämmelserna i SoL (se tabell 4).

Tabell 4. Typ av placering (SoL eller LVU) för barn med vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB. Avser perioden 2000–2005 och placeringstid tre år eller mer i samma familjehem.

Typ av placering	Andel (%)
SoL placering n=282	63
LVU-placering n=164	37
Samtliga n=446	100

Vårdnadsöverflyttningar med stöd av olika lagrum

De flesta överflyttningar av vårdnaden till familjehemsföräldrarna görs med stöd av 6 kap. 8 § FB. Se tabell 5.

Det är mycket ovanligt att överflyttningar sker med stöd av 6 kap. 7 § FB, dvs. pga föräldrarnas olämplighet. Endast 2 procent av samtliga överflyttningar görs med stöd av denna bestämmelse. För placeringar med en placeringstid under tre år vid överflyttningen var andelen något högre (6 procent).

För 58 procent av de barn som varit placerade mindre än tre år har familjehemsföräldrarna utsetts till vårdnadshavare pga föräldrarnas död (6 kap. 9 § FB). Se lagtexter i bilaga 1.

Tabell 5. Andel och antal vårdnadsöverflyttningar 2000–2005 fördelat på lagrum och placeringstid.

Placeringstid	Vårdnadsöverflyttningar				
	Lagrum	6 kap. 7 § FB	6 kap. 8 § FB	6 kap. 9 § FB	Samtliga
	%	%	%	%	%
Mindre än 3 år	6	36	58	100	
	n=8	n=45	n=73	n=126	
3 år eller mer	1	87	12	100	
	n=5	n=446	n=62	n=513	
Samtliga	2	77	21	100	
	n=13	n=491	n=135	n=639	

Fördjupningsstudie

Syfte

För att undersöka varför möjligheten att flytta vårdnaden till familjehemmet inte utnyttjas i större omfattning genomfördes en fördjupningsstudie i tre kommuner.

Frågeställningar

- Vilka skäl för och emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning anges vid övervägandet?
- På vilka grunder görs en bedömning då ansökan om vårdnadsöverflyttning är aktuell?

Metod

Studien baseras på uppgifter om 179 familjehemsplacerade barn där barnet varit placerat tre år eller mer i samma familjehem den 1/12 2005. Uppgifterna har hämtats in genom intervjuer med 34 familjehemssekreterare (benämns fortsättningsvis som handläggare) vid socialtjänstens familjehemsenheter i tre större kommuner med en befolkningsstorlek runt 100 000 invånare. Undersökningskommunerna är slumpmässigt utvalda bland dessa kommuner.²⁷ Då antalet vårdnadsöverflyttningar inte följer av storlek på kommun eller antal placerade barn är en representativ undersökning inte motiverad.

Vid intervjun fick handläggaren beskriva det huvudsakliga skälet för eller emot en ansökan om överflyttning av vårdnaden (öppna svar). Skälen har vid analys kategoriserats efter innehållet i svaret. Före intervjun fick handläggaren besvara ett antal frågor skriftligt. Dessa avsåg bl.a. barnets kön, ålder, placeringstid, typ av placering, föräldrarnas situation, tillhörighet till familjehemmet samt frågor om barnets, familjehemmet samt föräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning (se bilaga 2).

Intervjusvaren bygger på handläggarens ställningstagande till en ansökan om vårdnadsöverflyttning. Detta kan i sin tur bygga på familjehemsföräldrarnas, föräldrarnas eller barnets synpunkter och inställning.

Antalet faktiska vårdnadsöverflyttningar²⁸ som gjorts i dessa kommuner under 2005 ingår inte i undersökningen.²⁹

Bearbetningen av data har gjorts i statistikprogrammet SPSS³⁰.

En arbetsledare/sektionschef i respektive kommun har intervjuats om kommunens riktlinjer för vårdnadsöverflyttningar.

²⁷ Helsingborgs-, Jönköpings- och Linköpings kommun

²⁸ Vårdnadsöverflyttning med stöd av 6 kap. § 8 FB och där barnet varit placerat tre år eller mer i samma familjehem

²⁹ Helsingborg 3, Jönköping 0 och Linköping 1.

³⁰ Statistical package of Social Science, version 14.0

Metodproblem

För ett stort antal placeringar hade handläggaren inte gjort ett övervägande om vårdnadsöverflyttning. För några av dessa hade barnet varit placerat precis tre år och handläggaren hade inte påbörjat sitt övervägande. För övriga hade handläggaren pga tidsbrist eller annan orsak inte dokumenterat eller informerat nämnden om sitt övervägande.

För dessa placeringar hade handläggaren gjort en bedömning om det fanns skäl att göra en ansökan om vårdnadsöverflyttning ("informellt" övervägande). I likhet med de placeringar där ett "formellt" övervägande gjorts kunde man redovisa sitt ställningstagande till en ansökan om en vårdnadsöverflyttning och ange skäl för eller emot. De "informella" överväganden har vid resultatredovisning och analys slagits samman med de "formella".

Vi vet inte om de "informella" övervägandena skiljer sig från de "formella". Möjligen är handläggaren mer benägen att ansöka om vårdnadsöverflyttning vid ett "informellt" övervägande eftersom man inte för samtliga dessa placeringar hämtat in synpunkter från familjehem, förälder eller barn. Detta kan innebära en överskattning av handläggarens avsikt att ansöka om vårdnadsöverflyttning.

Resultat

Beskrivning av gruppen

Totalt 179 barn placerade tre år eller mer i samma familjehem den 1/12 2005 ingår i studien. Placeringarna fördelas per kommun enligt tabell 6.

Tabell 6. Antalet studerade placeringar fördelat per kommun.

Kommun	Antal placeringar
Helsingborg	40
Jönköping	62
Linköping	77
Samtliga	179

Två procent av de placerade barnen hade en särskild förordnad vårdnadshavare och för 6 procent var fadern ensam vårdnadshavare. För övriga barn var modern ensam eller tillsammans med fadern barnets vårdnadshavare (se bilaga 3, tabell 4).

För en beskrivning av bl.a. barnets kön, ålder, placeringsålder, antal placerade år eller typ av placering hänvisas till bilaga 3 tabellerna 4 -11.

Brister i övervägandeskyldigheten

För 81 (45 procent) av undersökningens 179 placeringar hade man inte gjort ett övervägande som dokumenterats eller gått till socialnämnd för information (se bilaga 3, tabell 12). Av dessa stod Linköpings kommun för majoriteten. De hade inte gjort övervägande för 83 procent av sina placeringar.³¹

³¹ Länsstyrelsen i Östergötland riktade kritik med föreläggande i samband verksamhetstillsyn 2005. De konstaterade att det fanns brister när det gäller uppföljningen av barn placerade i familjehem. I maj 2006 (efter anställning av en resursperson) hade Linköpings kommun kommit gjort övervägande om vårdnadsöverflyttning för samtliga familjehemsplaceringar.

Tidsbrist eller byte av handläggare gör att man inte överväger

Tidsbrist eller byte av handläggare uppgavs som orsaker till att man inte gjort ett övervägande som handlagts formellt.

För en mindre andel av placeringarna hade barnet varit placerat precis tre år och man hade inte påbörjat sitt övervägande (se tabell 7).

Tabell 7. Handläggarens skäl för att inte överväga en ansökan om vårdnadsöverflyttning

Skäl	Procent
Tidsbrist	38
Handlägggarbyte	33
Precis gått tre år	17
Inga rutiner för övervägande	12
Samtliga n=81	100

Skälen som uppgavs skiljer sig mellan de olika kommunerna. Endast handläggarna i Linköpings kommun angav tidsbrist som skäl. I Helsingborgs kommun hade treårsgränsen just passerats för de få placeringar där man inte gjort övervägande.

Få tar ställning för en ansökan om vårdnadsöverflyttning

I studien redovisas handläggarens ställningstagande till en ansökan om vårdnadsöverflyttning för samtliga 179 placeringar (se under rubriken Metodproblem i tidigare avsnitt). För 14 procent av placeringarna har handläggaren tagit ställning *för* en ansökan om vårdnadsöverflyttning (se tabell 8).

Tabell 8. Handläggarens ställningstagande till ansökan om vårdnadsöverflyttning

Handläggarens ställningstagande	Antal	Procent
För (14 %)		
Man har gjort ett övervägande och ansökan om vårdnadsöverflyttning är inlämnad till tingsrätt eller kommer att lämnas in så snart socialnämnden tagit beslut	9	5
Man har gjort ett "informellt" övervägande och avser att ansöka om vårdnadsöverflyttning	17	9
Emot eller osäker (86 %)		
Man har gjort ett övervägande och beslutat att inte ansöka om vårdnadsöverflyttning	89	50
Man har gjort ett "informellt" övervägande och avser inte eller är osäker till att ansöka om vårdnadsöverflyttning	64	36
Samtliga	179	100

Skillnader mellan kommunerna

Ställningstagandet för eller emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning skiljer sig mellan de olika kommunerna (se bilaga 3, tabell13).

Få handläggare i Jönköpings kommun har tagit ställning *för* en ansökan om vårdnadsöverflyttning. En överflyttning av vårdnaden är aktuell för ett (2 procent) av de placerade barnen. I Helsingborg är motsvarande antal 5

(13 procent) medan handläggarna i Linköping har ansökt eller avser att ansöka om vårdnadsöverflyttning för 20 barn (26 procent). Den högre andelen i Linköpings kommun kan förklaras av att man gjort ett ”formellt” övervägande för endast 20 procent av sina placeringar (se ovan). Om deras ställningstaganden leder till en faktisk överflyttning av vårdnaden för samtliga dessa placeringar kommer att visa sig framöver.

Ökad trygghet för barnet skäl till vårdnadsöverflyttning

I 14 procent av samtliga placeringar hade handläggaren tagit ställning för en ansökan om vårdnadsöverflyttning. Som skäl för ansökan uppgav man ökad trygghet för barnet, bättre anknytning och möjlighet till normalisering om vårdnaden flyttades till familjehemmet.

Citat från intervjusvaren:

”För barnets trygghet, modern överklagar ständigt LVU-beslut om fortsatt vård i alla instanser.”

”Bra för barnet, bättre anknytning och trygghet, barnet otryggt om pappan bestämmer.”

”Barnet bott i familjehemmet i 8 år, har sin trygghet där, finns igen anledning att socialtjänsten ska följa upp placeringen, det ska vara så normalt som möjligt för barnet, barnet ska kunna känna sig trygg att socialtjänsten inte tar honom därifrån.”

Faktorer som påverkar en ansökan om vårdnadsöverflyttning

Vi har undersökt vilka faktorer som har betydelse för handläggarens ställningstagande till en ansökan om vårdnadsöverflyttning. De faktorer som analyserats är barnets kön, ålder vid intervjutillfället 1/12 2005, placeringsålder, placeringsgrund³², typ av placering³³, placeringstid samt uppgifter om umgängesfrekvens med föräldern, handläggarens bedömning av hur föräldrarna tar sitt vårdnadsansvar samt uppgifter om föräldern (missbruk, varaktig psykisk sjukdom eller utvecklingsstörning). Se bilaga 3, tabell 14.

Varken barnets kön, ålder, typ av placering, placeringsform eller placeringstid visar något statistiskt säkerställt samband med handläggarens ställningstagande till en ansökan om vårdnadsöverflyttning. Man kan inte heller se samband då föräldern missbrukar eller har en utvecklingsstörning.

Följande faktorer visar ett samband med handläggarens ställningstagande för en ansökan om vårdnadsöverflyttning efter övervägande.

- Att barnet var placerat vid mycket låg ålder (0–3 år)
- Att föräldern har mycket lite eller inget umgänge med barnet

³² Placering enligt SoL eller LVU

³³ Placering i ordinärt familjehem eller släkting-/nätverksplacering

- Att föräldern (enligt handläggaren) inte tog sitt vårdnadsansvar på ett aktivt/positivt sätt
- Att mamman var varaktigt psykiskt sjuk

De statistiskt signifikanta sambanden indikerar att handläggaren är *något* mindre emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning för dessa placeringar än för övriga. Slutsatsen är att det finns relativt små skillnader mellan olika faktorer i placeringarna och handläggarnas ställningstagande för eller emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning (se bilaga 3 tabell 15).

Tillhörighet och trygghet i familjehemmet inte avgörande för ansökan om vårdnadsöverflyttning

Det är alltså inte olika faktiska förhållanden (olika faktorer) som avgör om handläggaren går vidare och ansöker om en vårdnadsöverflyttning efter övervägande. Är det bedömningen av barnets tillhörighet och trygghet i familjehemmet som påverkar handläggarens ställningstagande?

Följande intervjufrågor ställdes till handläggaren för en bedömning av barnets anknytning till familjehemmet.

- Anser du att det är bäst för barnet om han/hon växer upp i nuvarande familjehem?
- Tror eller vet du att familjehemsföräldrarna vill att barnet ska växa upp hos dem till han eller hon blir myndig?
- Tror eller vet du att barnet vill växa upp i familjehemmet till han eller hon blir myndig?
- Tror du att familjehemmet kommer att fungera som "en familj för livet" för barnet efter 18-årsdagen?
- Hur bedömer du barnets anknytning (känslomässiga tillhörighet) till familjehemmet?
- Hur bedömer du familjehemmets anknytning (känslomässiga tillhörighet) till barnet?

För 70 procent (125) av samtliga placeringar besvarade handläggaren de fyra första frågorna jakande samt bedömde barnets och familjehemmets anknytning som mycket god eller god. Av dessa 125 placeringar tog handläggaren ställning *emot* en ansökan om vårdnadsöverflyttning för 101 (81 procent) dvs. i fyra av de fem placeringar där man bedömt att barnet har sin trygghet och tillhörighet i familjehemmet.

Skäl emot en ansökan om vårdnadsöverflyttning

För 86 procent (153) av de familjehemsplacerade barnen var en ansökan om vårdnadsöverflyttning inte aktuell. Det var inte heller aktuellt för 81 procent av de barn där handläggaren bedömt att barnet har en fast förankring i familjehemmet och familjehemsföräldrarna rimligtvis måste anses ha ersatt föräldrarna. Varför är det så?

Vid intervjun beskrev handläggaren det *huvudsakliga* skälet till att de inte har ansökt om eller vill ansöka om vårdnadsöverflyttning.

En majoritet av skälen har en koppling till familjehemmets inställning. Familjehemsföräldrarna vill enligt handläggaren inte ta över vårdnaden. Den vanligaste orsaken är att både barnet och familjehemmet har stödbehov som kräver en fortsatt kontakt med socialtjänsten. Dessa behov är relaterade både till barnets problematik och till familjehemmets behov av stöd i umgängesfrågor. Många familjehem är också, enligt handläggarens bedömning, tveksamma att bli vårdnadshavare eftersom man är rädd att detta ska störa relationen till föräldern.

Övriga skäl är relaterade till socialtjänstens tveksamhet och man bedömer att kriterierna för en vårdnadsöverflyttning inte är uppfyllda. T.ex. har barnet en stark anknytning till föräldern och därför inte en känslomässig anknytning till familjehemsföräldrarna. Eller så bedömer man situationen i familjehemmet som instabil och att det därför finns behov av fortsatt uppföljning och insyn i familjehemmet. Se tabell 9.

Tabell 9. Huvudsakliga skäl emot en ansökan om överflyttning av vårdnad

Skäl	Procent
Familjehemmet tvekar	
Fortsatt stödbehov från placeringskommunen	30
Rädd att störa relationen till föräldern	24
Fungerar bra som det är	9
Ekonomiska skäl	1
Socialtjänsten tvekar	
Behov av fortsatt insyn i familjehemmet	19
Barnet har anknytning till föräldern	7
Osäker/otillräckligt underlag för bedömning	10
Samtliga (n=153)	(100)

I de fall familjehemmet inte önskar ta över vårdnaden pga stödbehov uppges tre olika skäl som är någorlunda jämnt fördelade. Man har ett allmänt stödbehov relaterat till barnets eller familjehemmets behov, stödbehov pga av barnets diagnos³⁴ eller behov av uppbackning och stöd vid obekväma beslut i relation till föräldern.

Det finns vissa mindre skillnader mellan de tre kommunerna som undersökts. I Jönköpings kommun har man i högre grad uppgett som skäl att man inte vill äventyra relationen till föräldern.

Handläggarna i Jönköping och Linköping har i större utsträckning än i Helsingborg uppgett att det finns behov av fortsatt insyn i familjehemmet.

Linköpings kommun är mer än övriga kommuner osäkra pga otillräckligt underlag vilket beror på att de vid tidpunkten för studien inte gjort ett formellt övervägande om vårdnadsöverflyttning för ett stort antal placeringar.

³⁴ Bl.a. psykiska problem, ADHD, utvecklingsstörning.

Familjehemmet tvekar att ta över vårdsnaden

Varför är familjehemmen tveksamma till att ta över vårdsnaden? I socialtjänstens övervägande beskrivs den komplexa och sammansatta problematik som karaktäriserar en familjehemsplacering. Citat från intervjusvaren redovisas nedan.

Behov av fortsatt stöd

Efter en vårdsnadsöverflyttning upphör både olika typer av hjälpinsatser och ”kurativt” stöd från den placerande kommunen. Vid behov av stöd ska familjehemmet söka sig till socialtjänsten i vistelsekommunen. Familjehemmet uttrycker en oro att behöva vända sig till en ny kommun med sina problem. Många av de familjehemsplacerade barnen har en psykisk problematik med eller utan diagnos, olika former av koncentrationsproblem eller andra svårigheter som kräver socialtjänstens stöd och uppbackning. Handläggarna vid den placerande familjehemsenheten är ofta familjehemmets länk till psykiatrin eller skolan.

Citat från intervjusvaren:

”Familjehemmet vill inte, har negativ erfarenhet av tidigare familjehemsbarn där de fått vårdsnaden, detta barn hade särskilda behov, de bollas mellan kommunerna och ingen tar riktigt ansvar, vill inte hamna i samma situation igen.”

”Familjehemmet motsatt sig, rädda att bli lämnade i sticket av socialtjänsten om annat kontor tar över efter vårdsnadsöverflyttning, rädda att bli bedömda av nya människor som inte varit med från början, har behov av stöd i umgängessituationen.”

”Familjehemmet negativa, vill ha stöd från placeringskommunen, tidigare konflikt med socialtjänsten i vistelsekommunen.”

”Familjehemmet önskar kontinuerligt stöd och hjälp från socialtjänsten. Barnet har psykiska problem. Har BUP-kontakt där de bor idag. Socialtjänsten underlättar kontakten med BUP, de kan lättare trycka på vid akuta behov.”

”I dagsläget vill familjehemmet vara försäkrade om att socialtjänstens stöd finns kvar, pojken hyperaktiv, vet inte vad det innebär i framtiden, vill inte bli ensamma om detta.”

Barnets umgänge med föräldern är inte sällan förenat med svårigheter och familjehemmet upplever enligt handläggaren behov av stöd och uppbackning i relation med föräldern i samband med umgängestvister:

Citat från intervjuaren:

”Strid mellan familjehem och barnets nätverk (både moderns och faderns släkt) som kräver ett intensivt umgänge, motstånd mot att en domstol skulle reglera umgänge. Familjehemmet får mycket stöd för att det ska funka praktiskt. Socialtjänsten kör, hämtar, ringer o.s.v.”

”Familjehemmet vill inte, rädsla att umgänget ska försvinna helt, en vårdnadsöverflyttning skulle inte förändra något för flickan, socialtjänsten stöttar i umgängesfrågan, hjälpt till att behålla kontakt med mamman”

”Familjehemmet vill ha socialtjänstens stöd, kunna hänvisa till socialtjänsten vid konflikter, slippa ta konflikten med föräldrarna”

Man vill inte störa eller äventyra relationen till föräldern

Enligt överväganden finns en rädsla och oro (både hos familjehemmet och hos handläggaren inom socialtjänsten) att man vid en överflyttning av vårdnaden skulle bli av med en umgängeskontakt som har tagit lång tid att bygga upp. Man befärrar att föräldern ska dra sig undan och inte vilja ha umgänge med barnet.

Citat från intervjuaren:

”En vårdnadsöverflyttning bedöms inte som det bästa pga att umgänge med modern nyligen kommit igång efter år av uppehåll, ett samtal om vårdnadsöverflyttning skulle spolia umgänget.”

”Pojken klar över att han ska stanna i familjehemmet (vet sin tillhörighet), modern viktig för pojken, ev. skulle familjehemmet inte uppmuntra umgänge vid en vårdnadsöverflyttning.”

”Familjehemmet negativa, relationen till modern påverkas negativt, flickan beroende av umgänge då hon träffar sina äldre syskon.”

”Familjehemmet befärrar att relationen till modern skulle påverkas negativt, hon skulle känna sig diskvalificerad.”

”Relationen mellan modern och familjehemmet skulle bli extremt spant, det är redan känsligt, varken modern, familjehemmet eller barnet anser att det skulle vara bra med en vårdnadsöverflyttning.”

”Inte varit önskat från familjehemmet, känsligt umgänge, socialtjänsten jobbat upp en bra relation till mamman, vid en vårdnadsöverflyttning skulle mammans och dotterns relation försämrats.”

Övriga skäl

Familjehemmet var tveksamt eftersom placeringen fungerade bra och man ansåg att en överflyttning av vårdnaden inte skulle innebära någon skillnad för barnet. För två placeringar var enligt handläggaren ekonomiska skäl anledningen till familjehemmets inställning emot en vårdnadsöverflyttning.

Citat från intervjusvaren:

”Familjehemmet vill inte, inga vinster med att ta över vårdnaden, mammans roll skulle bli otydlig, idag regelbundet och positivt umgänge, mamman aktiv i sin roll som vårdnadshavare, inga konflikter mellan familjehem och mamman.”

”Bra som det är, familjehemmet ser ingen vinst vid en vårdnadsöverflyttning, ingen skillnad för barnet. Barnet tryggt med nuvarande placering, vid hot om hemtagning kan vården övergå till LVU”.

”Barnet får barnpension sedan fadern avled, vid en vårdnadsöverflyttning, dras dessa pengar från omkostnaderna, familjehemmet vill att pojken ska få dessa pengar som startkapital. Det fungerar bra med särskild förordnad vårdnadshavare, familjehemmet vill inte ha vårdnaden då ersättning för omkostnader minskar när barnet fyller 18 år.”

”Familjehemmet har tre placerade barn, familjehemsmamman är hemma heltid och är ekonomiskt beroende av ersättningen, oroliga att den ekonomiska ersättningen inte ska bli beständig vid vårdnadsöverflyttning.”

Socialtjänsten tvekar – kriterierna för en vårdnadsöverflyttning är inte är uppfyllda

Osäkert familjehem, behov av fortsatt insyn från socialtjänsten

Vid en vårdnadsöverflyttning avslutas placeringen och socialtjänsten kan inte längre följa upp familjehemsplaceringen. Handläggaren har vid övervägandet bedömt att placeringen är tveksam, familjehemmet instabilt eller att barnet saknar anknytning till familjehemmet.

Citat från intervjusvaren:

”Flickan har en utvecklingsstörning, tveksamt om placeringen håller, ev. kan en placering på institution bli aktuell.”

”Socialtjänsten vill ha fortsatt tillsyn av ärendet, osäkra på den känslomässiga anknytningen till familjehemmet och om en ev. vårdnadsöverflyttning är bra för barnet.”

”Tre byten av familjehemspappor, avvaktar stabilitet i familjehemmet, umgänge med mamman fungerar bra.”

”Barnet har svår problematik och fostermodern sviktande hälsa, vet inte hur länge de orkar vara familjehem, socialtjänsten funderar på omplacering.”

”Turbulens i placeringen och mycket stöd har satts in för pojken och familjehemmet, pojken känslomässigt skadad med koncentrations- och inlärningssvårigheter, familjehemmet uttryckt farhågor om att inte orka fullfölja placeringen.”

Barnet har anknytning till föräldern

I elva av placeringarna bedömde handläggaren att barnen har en starkare anknytning till föräldern än till familjehemmet

Citat från intervjuaren:

”Tveksamt om en vårdnadsöverflyttning skulle gynna relationen barn– föräldrar– familjehem, flickan önskar flytta hem, har anknytning till föräldrarna, de kan bli missbruksfria.”

Kommentarer till fördjupningsstudien

Handläggaren har ansökt eller avser att ansöka om vårdnadsöverflyttning för 14 procent av placeringarna i undersökningen.

Om barnet placerats i familjehemmet i tidig ålder (mellan 0 och 3 år), om föräldern inte har något eller enbart sporadiskt umgänge med barnet, om föräldern (enligt handläggaren) inte tog sitt vårdnadsansvar på ett aktivt eller positivt sätt eller om modern har varaktig psykisk sjukdom tar handläggaren i något högre utsträckning ställning *för* en ansökan om överflyttning av vårdnaden .

För 86 procent av placeringarna har socialtjänsten bedömt att en ansökan om vårdnadsöverflyttning inte är aktuell. För nästan 20 procent av dessa placeringar är situationen i familjehemmet av sådan karaktär att kriterierna för en vårdnadsöverflyttning inte är uppfyllda. Socialtjänsten är osäker på anknytningen till familjehemmet eller anger instabilitet i familjehemmet som skäl att inte ansöka om överflyttning av vårdnad.

Trots att socialtjänsten för flertalet av placeringarna bedömer att barnet har en stark anknytning till familjehemsföräldrarna och de ser familjehemmet som en ”familj för livet” tvekar man att flytta över vårdnaden.

Hur ska vi förstå detta?

- Familjehemmet vill inte ta över vårdnaden eftersom de mister stödet hos socialtjänsten i placeringskommunen. Efter en vårdnadsöverflyttning avslutas placeringen och familjehemsföräldrarna ska vända sig till socialtjänsten i vistelsekommunen vid behov av fortsatt stöd. Många familjehem uttrycker en önskan att få behålla kontakten med familjehemsenheten i placeringskommunen och uttrycker en rädsla att behöva vända sig till helt nya personer i en annan kommun. Socialtjänstens handläggare menar att kunskapen om barnets historia finns hos placeringskommunen. Som behov anges stöd pga barnets problematik men även familjehemets behov av stöd i relationen till föräldern i t.ex. umgängesfrågor. So-

cialtjänsten i placeringskommunen har i de flesta fall en upparbetad kontakt med föräldern och fungerar som en buffert mellan den och familjehemmet.

- Familjehemmet vill inte heller äventyra relationen till föräldern. Svaren antyder att både familjehemmet och socialtjänsten tror att relationen till föräldern kan bli sämre om vårdnaden flyttas över till familjehemmet. Det finns också en rädsla för att kontakten mellan barnet och det övriga nätverket ska avbrytas (t.ex. syskon, mor- och farföräldrar). Socialtjänsten har under placeringen ansvar för att umgänget fungerar mellan barnet och föräldern. Efter en vårdnadsöverflyttning övertar familjehemmet detta ansvar. Socialtjänsten är tveksam i de fall då man tror att familjehemmet av olika skäl skulle släppa kontakten med föräldern. Ca 1/3 av barnen i undersökningen hade inget umgänge eller umgänge mindre än en gång i kvartalet med föräldern. Många handläggare uttrycker en rädsla att ta upp frågan om vårdnadsöverflyttning med föräldern eller familjehemmet då barnet varit placerat under lång tid. En fjärdedel av barnen i studien hade varit placerade i familjehemmet 10 år eller längre. Handläggarna menar att det är lättare att ta upp frågan vid nya placeringar och redan vid placeringens början informera alla parter om nämndens skyldighet att överväga en ansökan om vårdnadsöverflyttning efter tre år. Man tror då att diskussionerna om en vårdnadsöverflyttning inte blir så dramatiska.
- För två placeringar har familjehemmen angett ekonomiska skäl som orsak till att man tvekar. Vid Socialstyrelsens undersökning i samband med LVU-utredningen 1999 noterades att oklarheter kring ersättningen var ett av de avgörande skälen till att familjehemmen tvekade. Den 1/1 1998 infördes i socialtjänstlagen en bestämmelse om att kommunen får fortsätta betala skälig ersättning till familjehemsföräldrarna som blir vårdnadshavare (nuvarande 6 kap 11§ SoL). Dessutom har Sveriges Kommuner och Landsting utfärdat rekommendationer om ersättning till familjehemmen vid vårdnadsöverflyttning.³⁵ De flesta kommuner följer dessa rekommendationer och fortsätter att betala ut samma arvode och omkostnadsersättning som tidigare.

Det finns skillnader i synen på vårdnadsöverflyttningar mellan de olika kommunerna men också mellan de olika handläggarna i samma kommun. Många handläggare uttrycker en motsättning mellan att ”jobba hem barnet” och skapa förutsättningar i familjehemmet för en vårdnadsöverflyttning. På familjehemsenheten i Helsingborg finns ett uttalat synsätt att barnet ska ”tillhöra” familjehemmet så mycket det överhuvudtaget kan, om man ser placeringen som en uppväxtplacering. De anser att en vårdnadsöverflyttning kan ge det placerade barnet en ökad trygghet och man arbetar aktivt med övervägande och ansökan om vårdnadsöverflyttningar. Bland handläggarna i Jönköping och i Linköping är inställningen till vårdnadsöverflyttning mer splittrad. Det finns handläggare med starkare föräldrafokus och av denna anledning driver de inte frågan. Båda dessa kommuner har angett en större

³⁵ Svenska Kommunförbundet. Cirkulär 2004:39

andel svar som visar rädsla att äventyra relationen till föräldern vid en eventuell vårdnadsöverflyttning.

Fördjupningsstudien visar brister i socialtjänstens rutiner kring övervägande av vårdnadsöverflyttningar. För ett stort antal placeringar hade inget övervägande gjorts. En kommun stod för majoriteten av dessa. Som skäl angavs bl.a. tidsbrist eller byte av handläggare. Man prioriterade andra uppgifter som t.ex. övervägande om fortsatt vård eller mer akuta insatser i uppföljningsarbetet med familjehemmet. Det fanns oklara riktlinjer från ledningen och en del handläggare var osäkra på rutinerna i handläggningen. Vissa handläggare var osäkra på form och innehåll i övervägandet och blandade ihop övervägande med en ansökan om överflyttning av vårdnaden.

Studien beskriver handläggarens övervägande. Den bygger ofta på familjehemmets, barnets och förälderns inställning. För ett stort antal av placeringarna är handläggaren osäker på barnets och förälderns syn på en överflyttning av vårdnaden. Är familjehemsföräldrarna negativa går man inte vidare och diskuterar med barnet eller med föräldern.

Studiens resultat visar socialtjänstens ställningstagande till vårdnadsöverflyttning i de tre kommuner som studerats. Ställningstagande för eller emot en vårdnadsöverflyttning skiljer sig något mellan de undersökta kommunerna men även mellan handläggarna inom samma kommun. Vi vet inte hur generaliserbara resultaten är. Trenden i materialet är dock tydlig och visar små skillnader mellan de olika kommunerna. Det är därför rimligt att anta att det begränsade urvalet speglar de vanligaste motiven för eller emot en vårdnadsöverflyttning bland socialtjänstens handläggare vid övervägande.

Tillsyn

Länsstyrelserna har ansvar för den operativa tillsynen och ska enligt bestämmelserna i 13 kap. 2 § SoL bl.a. följa socialnämndernas tillämpning av bestämmelserna i socialtjänstlagen.

Tillsyn av familjehemsvården

Under perioden 2003–2005 har åtta olika länsstyrelser genomfört verksamhetstillsyn av familjehemsvården.³⁶ Uppgifterna är hämtade från länsstyrelsernas tillsynsrapporter.

Tillsyn av övervägande om vårdnadsöverflyttning görs i enlighet med bestämmelserna i Socialtjänstlagens 6 kap. 8 § och i lagen om vård av unga (LVU) § 13 st. 4. Tillsyn av denna tillämpning ingår ofta i en större tillsyn av familjehemsvården i kommunen. I denna tillsyn ingår bl.a. att se om socialnämnden följer vården av det placerade barnet. I tillsynsarbetet används 5 kap.1 a och b § i socialtjänstförordningen (2001:937).

Allvarliga brister inom familjehemsvården har uppmärksammats i flera av de granskade kommunerna. De problem som beskrivs handlar om uppföljningen av familjehemsplaceringar. Det finns brister i socialnämndens överväganden om fortsatt vård, uppföljning av placeringen, vårdplaner, dokumentation samt kontakt med familjehemmet och med barnet. Utbildning och stöd till familjehemmen saknas och länsstyrelserna har noterat ett minskat antal familjehemsplaceringar i släkting- och nätverkshem.

Brister i skyldigheten att överväga

I flertalet av de granskade kommunerna följer man inte skyldigheten att överväga vårdnadsöverflyttning. I vissa kommuner har man inte funnit formerna för dokumentation av övervägande och efterlyser nationella riktlinjer.

I Västmanlands län noterades att särskilda överväganden för barn som varit placerade i familjehem i mer än tre år sker i mycket liten utsträckning. Endast tre av länets elva kommuner har utformat riktlinjer för detta arbete.

Kronobergs län beskriver att redan genomförda vårdnadsöverflyttningar har medfört problem för "familjehemmet", den nya kommunen, den tidigare kommunen och sannolikt också för barnen. Socialtjänsten har inte kunnat ge fullständig information till de nya vårdnadshavarna om konsekvenserna av överflyttningen. Oklarheter föreligger fortfarande kring ersättningen. Länsstyrelsen får också frågor från socialtjänsten som tyder på att det fortfarande saknas kunskap om hur vårdnadsöverflyttningar ska handläggas samt om konsekvenserna av dessa.

I rapporten "Barn i familjehem och HVB i Gävleborg" redovisar länsstyrelsen i Gävleborg en sammanställning av tillsyn av familjehemsvården genomförd åren 2003–2004 i fem av länets kommuner. Man konstaterar

³⁶ Dalarna, Gävleborg, Halland, Kronoberg, Norrbotten, Skåne, Stockholm, Västmanland

bl.a. att bestämmelsen om övervägande som avser ansökan om vårdnadsöverflyttning inte fått genomslag i handläggningen.

Länsstyrelsen i Dalarna har under 2005 genomfört verksamhetstillsyn inom individ- och familjeomsorgen i Borlänge kommun. Sammanlagt granskades 12 familjehemsplacerade barn. Inte i något av de granskade ärendena har nämnden genomfört övervägande var sjätte månad de senaste åren. Inte heller har frågan om vårdnadsöverflyttning berörts.

Länsstyrelsen i Stockholm har under 2005 genomfört en fördjupad granskning av familjehemsvården i kommunerna Täby, Upplands Bro och Nynäshamn. I Upplands Bro har vid tillsynstillfället 23 av 29 placerade barn varit placerade i samma familjehem i mer än tre år. Övervägande om överflyttning av vårdnaden har endast gjorts för fem barn. Uppfattningen är att frågan är komplicerad och bedömningarna svåra. Detta trots att socialnämnden fastställt rutiner kring handläggningen och att berörd personal fått utbildning i frågan. I Nynäshamn har övervägande om överflyttning av vårdnaden gjorts i ungefär hälften av de ärenden där det varit möjligt. Ställningstagandena är inte dokumenterade i alla ärenden. Socialnämnden uppger att de har uppdaterat riktlinjerna.

Vid granskningen i Täby kommun kom det fram att socialnämnden övervägt vårdnadsöverflyttning för fyra barn. Fyra vårdnadsöverflyttningar har gjorts sedan bestämmelsen om den särskilda prövningen infördes. Socialtjänsten har stött på ett visst motstånd från familjehemmen bl.a. utifrån osäkerhet om man klarar sig utan socialtjänstens stöd och att de om stödbehov senare skulle uppkomma är hänvisade till en annan kommun. Vissa oklarheter finns också kring handläggningen.

Länsstyrelsen i Halland har under 2005 granskat i vilken omfattning länets nämnder ansöker om överflyttning av vårdnaden samt hur socialtjänsten genomför övervägandena. Granskningen visar att socialtjänsten i länet uppmärksammat lagändringen. Antalet ansökningar om överflyttning av vårdnaden har ökat sedan lagändringen 2003. De två kommuner som länsstyrelsen besökt anser sig inte ha funnit formerna för hur övervägandena ska dokumenteras.

Länsstyrelsen i Jönköping har i en rapport gjort en sammanställning över barn som under 2004 var placerade i familjehem eller annat enskilt hem. Länsstyrelsen har genom kontakt med olika kommuner fått information om att socialnämnderna fått mer kunskap och erfarenheter om överflyttning av vårdnad och frågan är uppe för övervägande enligt lagstiftningens krav. Man har inte sett att familjehemsplaceringar avslutas på grund av att familjehemmet blir vårdnadshavare. Kommunerna anser att det sällan gagnar barnen att vårdnaden flyttas över.

Enskilda tillsynsärenden

Utöver den verksamhetstillsyn som redogjorts granskar länsstyrelserna också enskilda klagomålsärenden.

Ett fåtal enskilda tillsynsärenden behandlar överväganden om vårdnadsöverflyttning. Ett familjehem klagade på dåligt stöd från socialtjänstens sida. De hade haft nio olika handläggare, umgängesplaneringen var dålig och socialtjänsten borde ha övervägt en vårdnadsöverflyttning eftersom bar-

net varit placerat under tretton år. Familjehemmet hade tagit upp frågan om vårdnadsöverflyttning med socialtjänsten utan någon respons. Länsstyrelsen riktade kritik mot socialnämnden för att under långa perioder inte haft kontakt med familjehemmet och därmed brustit i sitt ansvar att följa upp vården i familjehemmet och att ge familjehemsföräldrarna råd och stöd.³⁷

Social tillsyn 2005

I Socialstyrelsens årliga sammanställning av länsstyrelsernas sociala tillsyn nämns även kommuner som kommit tillrätta med bristerna. Täby och Sol-lentuna kommun nämns som exempel på kommuner som arbetar med metodutveckling inom familjehemsvården.³⁸

Sammanfattning och kommentarer av länsstyrelsernas tillsyn

Kommunernas skyldighet att särskilt överväga om en ansökan om överflyttning av vårdnaden har varit föremål för viss tillsyn sedan lagändringen 2003. Resultatet visar att det finns brister i kommunernas handläggning.

De brister som uppmärksammats är att överväganden om vårdnadsöverflyttning inte genomförs över huvudtaget. Skälen för detta varierar. Ett visst mönster kan dock urskiljas. Kommuner som inte handlägger sina familjehemsärenden enligt lagens krav brister också i handläggningen som avser övervägande om överflyttning av vårdnaden.

Ett övervägande om eventuell överflyttning av vårdnaden förutsätter ett systematiskt insamlande av uppgifter under placeringen om barnets situation och behov. Ett övervägande om en eventuell ansökan om överflyttning av vårdnaden förutsätter också att socialnämnden levt upp till kravet på en fortlöpande kontakt med barnet, familjehemmet och föräldrarna. I annat fall är risken överhängande att nämnden har så bristfälliga kunskaper om barnet att ett sådant övervägande blir svårt att genomföra.

Länsstyrelserna har i regleringsbrev för 2006 fått i uppdrag att genomföra tillsyn av familjehemsvården i kommunerna. Denna tillsyn kommer att ge en bild av hur frågan hanteras i kommunerna.

³⁷ V. Götalands länsstyrelse 2004. Enskilt tillsynsärende i Natilos.

³⁸ Social tillsyn 2005 s. 40

Familjehemsorganisationernas synpunkter

I uppföljningen av lagändringen har vi inte frågat familjehemmen vad de anser om överflyttning av vårdnad. Deras åsikter, i den mån handläggaren inom socialtjänsten frågat dem, kommer fram i övervägandet socialtjänsten gör.

Många familjehem är organiserade i olika familjehemsorganisationer³⁹. Familjehemsorganisationerna har genom Forum för familjevården (FfF) yttrat sig om vårdnadsöverflyttningar.

”Så länge familjehemmen inte får lagstadgad rätt till fortsatt stöd från placerande kommunen vid en vårdnadsöverflyttning anser FfF att vårdnadsöverflyttningen inte löser de problem som det var tänkt och därför inte bör ske.”⁴⁰

I samband med laguppföljningen har Socialstyrelsen vid två tillfällen hämtat in synpunkter från de olika familjehemsorganisationerna. Vid dessa tillfällen medverkade även representanter från Föreningen socionomer inom fosterbarnsvården, FsF samt Riksförbundet för familjers rättigheter, RFFR.

De synpunkter som framfördes av de olika organisationerna var bl.a.

- Den placerade kommunen bör få behålla stödfunktionen (råd, stöd och handledning) efter en vårdnadsöverflyttning och inte som nu hänvisa till vistelsekommunen. Den placerade kommunen bör få ett fortsatt ansvar att stödja både barnet, föräldern och familjehemmet vid behov.
- Kunskapsnivån måste höjas i tingsrätten som är den instans som beslutar om vårdnadsöverflyttningen.
- Små kommuner belastas ekonomiskt vid en vårdnadsöverflyttning (stöd m.m.).
- Socialtjänsten är mindre bra på att informera familjehemmet om vad en vårdnadsöverflyttning innebär. Familjehemmen får inte tillräckligt med information om hur ersättningen blir efter en vårdnadsöverflyttning.
- Det kan bli bättre i framtiden eftersom socialtjänsten vid nya placeringar informerar om att övervägande ska göras och arbetar med frågan på ett annat sätt.

³⁹ Familjhemmens riksförbund, Familjevårdens centralorganisation, Riksförbundet för förstärkt familjehemsvård

⁴⁰ Yttrande 2006 01 26. SOU 2005:81. Sociala barn- och ungdomskommitténs betänkande. Källan till en chans.

Erfarenheter från kommuner med många vårdnadsöverflyttningar

Familjehemsenheterna i Landskrona och Helsingborgs kommun har båda gjort ett större antal överflyttningar. Under perioden 2000–2005 gjorde man i dessa kommuner 22 respektive 19 överflyttningar av vårdnad enligt FB 6 kap. 8 § då barnet varit placerat tre år eller mer i samma familjehem.

Landskrona kommun

Familjehemsenheten i Landskrona kommun har sedan slutet på 90-talet aktivt arbetat med att flytta över vårdnad till familjehemsföräldrar. Enheten anser att vårdnadsöverflyttningen är en del i behandlingen av det familjehemsplacerade barnet och inte ett slutmål eller avslutat ärende. Detta innebär att familjehemsenheten, i de fall familjehemmen begär det, fortsätter ge råd och stöd till familjehemmet även om det finns i en annan kommun. Enheten har socialnämndens godkännande för detta arbetssätt.

Ett fortsatt stöd till både barnet, familjehemmet och föräldern anses som en förutsättning för att vårdnadsöverflyttning ska fungera. Stödarbetet fokuseras bl.a. på ett fungerande umgänge och att i möjligaste mån ge föräldern fortsatt insyn i barnets utveckling och en känsla av att de är viktiga för sitt barn även efter en vårdnadsöverflyttning.

Stödarbetet innebär även samtal med barnet och stöd till familjehemmet. Man anser att en vårdnadsöverflyttning kan öppna upp för att börja arbeta med sådant som varit svårt att hantera när barnet inte känt sig tillräckligt tryggt. De barn som placeras dras med tunga "ryggsäckar" och dessa försvinner inte för att en vårdnadsöverflyttning görs.

Familjehemsenheten anser att det borde finnas en möjlighet för familjehemmet att själva välja om de vill behålla stödfunktionen från placeringskommunen även om det finns resurser i vistelsekommunen som skulle kunna tillgodose barnets behov.

I de flesta fall (ca 75 procent) har föräldrarna samtyckt till vårdnadsöverflyttningen. Då föräldrarna och socialnämnden inte varit överens har tingsrätten beslutat enligt socialnämndens ansökan. De flesta föräldrar ser positivt på att familjehemmet vill ta på sig vårdnadsansvaret för deras barn. I vissa fall är det till och med föräldrarna som initierat en vårdnadsöverflyttning. Man har inte sett tecken på att föräldrarna skulle försvinna ur barnens liv i och med en vårdnadsöverflyttning eller att umgänget skulle försämrats. Inte i något fall har umgänget minskat för de barn där vårdnaden flyttats över, tvärtom har några barn fått ett utökat umgänge med sina föräldrar. Familjehemsenheten har sett att många familjehem blir tryggare i sin relation till det placerade barnet vilket gör att de lättare kan uppmuntra ett umgänge mellan barnet och föräldrarna. I ett fall har vårdnadsöverflyttningen lett till adoption, detta på föräldrarnas initiativ.

Helsingborgs kommun

I Helsingborg har man lagt mycket tid på att diskutera vårdnadsöverflyttningar inom familjehemsenheten och med socialnämnden. De flesta handläggare driver frågan. Man bevakar treårsgränsen och är noga med att övervägande görs i samband med övervägande om vården varje halvår. Man har fört in rubrik för övervägande och vårdnadsöverflyttning i datasystemet.

Sedan slutet på 90-talet jobbar enheten medvetet och med ett uttalat synsätt att en vårdnadsöverflyttning ger det placerade barnet trygghet. Enheten anser att om man ser placeringen som en uppväxtplacering ska barnet tillhöra familjehemmet så mycket det överhuvudtaget kan. Man anser att vårdnadsöverflyttningen är en viktig del i normaliseringsprocessen och att den ger en tydlighet i barnets tillhörighet och därmed en trygghet. Deras erfarenheter är att barnet vid en vårdnadsöverflyttning mister oron att bli flyttade från familjehemmet. Det blir även en djupare anknytning från familjehemmets sida och en tydlig markering att socialtjänsten anser att familjehemmet är en framtid för barnet.

I arbetet fokuserar man mycket på anknytningen. Föräldrarna ska finnas kvar, men inte som den närmaste anknytningen för barnet utan mer som en släkting.

Enheten har inte märkt att umgänget med föräldrarna försvunnit efter överflyttningen. Handläggarna jobbar mycket med att familjehemmet ska förstå vikten att fortsätta umgänge och är tveksam till en överflyttning om man märker att familjehemsföräldrarna avser att klippa kontakten med föräldern. Om socialtjänstens stöd kvarstår efter överflyttningen är det t.ex. lättare att åka med föräldrarna på umgänge.

Familjehemsenheten hade höga förväntningar på den nya lagen och anser att lagstiftaren gjort en "kullerbytta" genom att inte tillåta att stödfunktionen kvarstår i placeringskommunen. Enheten ansöker inte om en överflyttning av vårdnaden om det familjehemsplacerade barnet har svår problematik och familjehemmet inte önskar klippa kontakten med placeringskommunen. Andra skäl för att inte flytta över vårdnaden är att socialtjänsten önskar fortsatt insyn pga farhågor för att familjehemmet ska bryta umgänget med föräldrarna efter vårdnadsöverflyttningen eller att det är känsligt att flytta över vårdnad vid släktingplaceringar.

Man har infört som regel att familjehemsföräldrarna efter vårdnadsöverflyttningen kan kontakta familjehemsenheten genom telefonsamtal om behov uppstår. Man gör däremot inte besök hos familjehemmet eller behåller insatser. Att man ändå har ett större antal vårdnadsöverflyttningar kan bero på att man har många placeringar i den egna kommunen och att insatser kvarstår efter överflyttningen. Man är också noga med att förbereda familjehemmet, se till att alla stödinsatser fungerar och ger stöd i hur de kan ta fortsatta kontakter med vistelsekommunen.

Diskussion och slutsatser

Efter införandet av bestämmelsen om övervägandeskyldighet har antalet överflyttningar av vårdnad ökat. Samtidigt är det fortfarande en liten andel familjehemsplaceringar som avslutas pga att familjehemsföräldrarna tar över vårdnaden. Uppföljningen bygger på statistik från 2005. En vårdnadsöverflyttning är en lång process i många steg och beslut om överflyttningen fattas slutligen i tingsrätten. Fördjupningsstudien liksom länsstyrelsernas tillsyn visar att lagändringen från 2003 inte fått fullt genomslag i handläggningen. Förmodligen kommer ökningen av antalet överflyttningar att fortsätta de närmaste åren tills man kommit ”ikapp” och gjort överväganden i samtliga ärenden.

Problem med registerdata

Det finns brister i Registret över Socialtjänstens insatser för barn och unga som förs vid Socialstyrelsen. Det saknas t.ex. uppgift om vilket lagrum som tillämpats vid beslut om överflyttning av vårdnad samt om barnet varit placerat i samma familjehem under hela placeringstiden.

Vår förfrågan till kommuner med registrerade vårdnadsöverflyttningar visar också att kommunerna lämnat fel uppgifter till registret. Det kan även finnas kommuner som gjort vårdnadsöverflyttningar men som inte rapporterat in detta. Till viss del hittas tidigare rapporterade fel i en årlig kvalitetskontroll varvid registret upprättas. Det är angeläget att registret kan kompletteras med ytterligare uppgifter som belyser omfattningen av vårdnadsöverflyttningar framöver.

Kommuner med många vårdnadsöverflyttningar

De familjehemsenheter som gör flest antal vårdnadsöverflyttningar har sedan lång tid diskuterat frågan både med arbetsledning och socialnämnd och jobbar med ett uttalat synsätt att en vårdnadsöverflyttning ger det placerade barnet trygghet. Man har även lagt in rubrik för övervägande och vårdnadsöverflyttning i socialtjänstens datasystem för att förenkla handläggning och dokumentation.

Om överflyttning av vårdnad till familjehemsföräldrarna kommer att användas i framtiden för att skapa bättre möjlighet för kontinuitet och trygghet för barnet beror på olika faktorer. En förutsättning är att familjehemsföräldrarna vill ta på sig detta ansvar.

Familjehemmen tvekar

Vår studie visar att familjehemmen tvekar av olika anledningar. Den komplexa och sammansatta problematik som karaktäriserar en familjehemsplacering kommer tydligt fram i de överväganden som socialtjänsten gör. Familjehemmen uttrycker en oro inför att behöva vända sig till en ny kommun

med sina problem efter en vårdnadsöverflyttning. Familjehemmet har förtroende för socialtjänsten i placeringskommunen som under en lång tid arbetat med familj, barn och förälder. Socialtjänst och familjehemsorganisationer betonar vikten av kontinuitet i arbetet med det placerade barnet.

Många barn är placerade i annan mindre kommun än placeringskommunen. Placeringskommunen tar under placeringen vissa kostnader för stödinsatser vilket innebär att många mindre kommuner kan få ökade kostnader vid en eventuell vårdnadsöverflyttning. Ny ansökan om stöd måste göras i vistelsekommunen vid överflyttning. Erfarenheter från olika familjehemsenheter är att skolan i vistelsekommunen kan negligera barnets behov. Om placeringskommunen trycker på eller bidrar till finansieringen kan barnet t.ex. få en specialpedagog.

Genom att kontakta vistelsekommunen i samband med övervägande kan handläggaren och familjehemmet få en uppfattning om möjligheterna till fortsatt stöd. Man kan emellertid aldrig få en garanti att vistelsekommunen gör samma bedömning av familjens stödbehov.

Länsstyrelsernas tillsyn visar att socialtjänsten uppfattar att frågan är komplicerad och bedömningarna vid övervägande svåra. Socialtjänsten har stött på ett visst motstånd från familjehemmen bl.a. utifrån osäkerhet om man klarar sig utan socialtjänstens stöd och att de om stödbehov senare skulle uppkomma är hänvisade till en annan kommun.

Länsstyrelsernas tillsyn har även uppmärksammat att det i vissa fall finns oklarheter om ersättningen till familjehemmet efter vårdnadsöverflyttningen. Socialtjänsten vill hantera avtalstvister som "biståndsärenden". Ersättningen kan i teorin upphöra eftersom avtalen inte är bindande.

Vid undersökningen i samband med LVU-utredningen 1999 noterades bl.a. att oklarheter kring ersättningen efter en vårdnadsöverflyttning var ett av skälen till att familjehemmen tvekade. Sedan dess har Sveriges Kommuner och Landsting utfärdat rekommendationer om ersättning till familjehemmen vid vårdnadsöverflyttningar. De flesta kommuner följer SKL:s rekommendationer och fortsätter att betala både arvode och omkostnadsersättning. Tvekan hos familjehemmen kvarstår.

Umgänget med föräldern är inte sällan förenat med svårigheter och enligt socialtjänstens övervägande upplever familjehemmet även behov av stöd och uppbackning i relation till barnets förälder. Efter en vårdnadsöverflyttning måste familjehemmet själva ta obekväma beslut i samband med barnets umgänge. Familjehemmet blir även part i tingsrätten vid eventuella framtida umgängestvister.

Familjehemmet och socialtjänsten uttrycker även rädsla för att umgänge med föräldern och nätverk (t.ex. syskon och andra släktingar) kan upphöra om vårdnaden flyttas över till familjehemmet. Erfarenheterna från Landskrona kommun, som gjort ett stort antal överflyttningar, visar att umgänget inte minskat för de barn där vårdnaden flyttats över. Tvärtom har några barn fått ett utökat umgänge med sina föräldrar. Man har sett att de nya vårdnadshavarna blir tryggare i sin relation till det placerade barnet vilket gör att de lättare kan uppmuntra ett umgänge mellan barnet och föräldern.

Föräldraperspektiv

Trots att de flesta barn i fördjupningsstudien ansågs ha sin trygghet och tillhörighet i familjehemmet ansöker socialtjänsten inte om en överflyttning av vårdnaden.

Handläggarna lyfter fram den konflikt som är inneboende i lagstiftningen. Lagstiftningen har som mål att återföreina barn och föräldrar. I verkligheten bor barnet i familjehemmet i många år och utsikterna är ofta små till en återförening med föräldrarna. Det finns skillnader mellan kommunerna i deras syn på hur länge man kan vänta på att föräldern rehabiliteras innan man ansöker om vårdnadsöverflyttning. Tidigare studier av vårdnadsöverflyttningar har diskuterat föräldraperspektivet i socialtjänsten och dess koppling till föräldrarättens starka ställning. Förmodligen blir ämnet mindre ”laddat” om information om socialnämndens skyldighet att överväga och innebörden av en vårdnadsöverflyttning diskuteras med familjehemmet och föräldern vid placeringens början. Redan idag arbetar många kommuner på detta sätt.

Tingsrättens prövning

Socialtjänstens handläggare uppmärksammar även den processuella delen i en vårdnadsöverflyttning och menar att det finns en osäkerhet förknippad med tingsrätten som beslutande instans. Socialtjänsten menar att tingsrätterna har bristande kunskaper om familjehemsvård och vad en vårdnadsöverflyttning innebär. Trots att socialtjänsten åberopar bestämmelserna i FB 6 kap. 8 § vid ansökan om överflyttning fäster tingsrätten större vikt vid förälderns möjliga förmåga att utöva vårdnaden. Föräldern har inte rätt till offentligt biträde och har ofta inte råd med advokat. Föräldrarna riskerar då att hamna i underläge vilket inte är en bra grund för framtida diskussioner om umgänge.

Socialtjänstens handläggare beskriver även en osäkerhet inför domstolsförfarandet för sin egen del. De har större vana att företräda i länsrätten där det finns bättre kunskaper på det sociala området bland domare och nämndemän.

Stärker vårdnadsöverflyttningen skyddet för barnet?

Syftet med en vårdnadsöverflyttning är att barnet ska känna sig tryggt och inte behöver flytta tillbaka till föräldrarna efter en lång tids boende i familjehemmet. Tidigare familjehemsföräldrar som fått vårdnaden om barnet överflyttat på sig har alltid rätt att på egen begäran bli entledigade från uppdraget (6 kap. 10 b § första stycket FB).

Vi vet inte hur det familjehemsplacerade barnet påverkas av en vårdnadsöverflyttning. Vad händer efter barnets 18-årsdag? Är familjehemmet förberett för det livslånga engagemang som kan vara en outtalad förväntan från barnets sida? Vi vet inte om vårdnadsöverflyttningen ökar barnets chanser att få en familj för livet. Ingen större undersökning har gjorts på området. Undersökningen i samband med LVU-utredningen 1999 studerade endast tio placeringar där vårdnaden flyttats över till familjehemmet.

Familjehemmens erfarenheter

Vår uppföljning visar att förutsättningarna är otillräckliga för att familjehemmen ska ta ett vårdnadsansvar. Det kan även finnas skäl som inte visat sig i vår undersökning t.ex. att familjehemsföräldrarna kan vara tveksamma att ta över ett större ansvar för barnet, ett ansvar som mer liknar det man har för egna barn. Den ökande professionaliseringen inom familjehemsvården, som bl.a. är en följd av att placeringarna blir mer krävande, kan också vara en faktor som motverkar familjehemmets vilja att överta vårdnaden.

Familjehemmens inställning syns i uppföljningen genom socialtjänstens handläggare. Vi vet också hur familjehemsorganisationernas inställning ser ut men det har inte gjorts någon undersökning som vänder sig direkt till familjehemmen.

Slutsatser

Uppföljningen visar att antalet vårdnadsöverflyttningar ökat även om det fortfarande rör sig om ett mycket begränsat antal. En rimlig tolkning kan vara att ökningen är en följd av den nya bestämmelsen om socialnämndens skyldighet att särskilt överväga om vårdnadsöverflyttning då barnet varit placerat tre år i samma familjehem. Att flertalet överväganden inte leder till en ansökan om överflyttning av vårdnaden tyder på att förutsättningarna inte är uppfyllda.

I socialtjänstens ställningstagande syns tydligt familjehemmens tveksamhet. De fördelar som en vårdnadsöverflyttning innebär för familjehemsföräldrarna upplevs som mindre än nackdelarna.

Fördelarna är det tydliga föräldraansvaret t.ex. att man slipper begära tillstånd av föräldrarna i vardagsnära frågor.

Nackdelarna som beskrivs är bl.a. att stödet från placeringskommunen upphör även då det finns komplex problematik bakom familjehemsplaceringen och att det upplevs som oklart om man får stöd av vistelsekommunen.

De nya vårdnadshavarna får efter vårdnadsöverflyttningen ansvaret för att umgänget ska fungera med barnets förälder. Dessutom får de ansvaret för att kräva in underhållsbidrag från föräldrarna om dessa inte skulle betala enligt dom eller avtal.

Det finns heller inga ekonomiska fördelar för familjehemmet att ta över vårdnadsansvaret. Däremot upplever familjehemmet att det finns en risk för att socialtjänsten ändrar i avtalet om fortsatt ersättning.

Erfarenheterna från kommuner med många vårdnadsöverflyttningar visar att en vårdnadsöverflyttning kan användas som ett sätt att skapa bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet för barnet.

Uppföljningen visar också att lagändringen ännu inte har fått fullt genomslag i alla kommuner. Det råder i vissa kommuner osäkerhet kring rutinerna för övervägande, bl.a. hur ofta sådana bör göras samt hur det bör gå till och dokumenteras.

Socialstyrelsen avser att under hösten besluta om allmänna råd och en kompletterande handbok om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare. Syftet med de allmänna råden och handboken är bl.a. att ge socialtjänsten vägledning i arbetet med vårdnadsutredningar enligt 6 kap. 8 § FB och de särskilda överväganden som föregår dessa utredningar. Hand-

boken beskriver också innebörden av att vara särskilt förordnad vårdnads-
havare samt vilka möjligheter som finns till fortsatt stöd och hjälp och er-
sättning från socialtjänsten. Förhoppningsvis medför dessa publikationer
ökade kunskaper om gällande regler på området, säkrare ställningstaganden
när det anses vara till barnets bästa att vårdnaden flyttas över samt större
enhetlighet i kommunernas synsätt på dessa frågor.

Referenser

Föfattningar

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Socialtjänstlag (2001:453)

Offentligt tryck

SOU 2000:77. Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn och unga. Betänkande av LVU-utredningen.

Riksdagens revisorer. Rapport 2001/02:16. Familjehemsvården.

Riksdagens revisorer. Förslag till riksdagen 2002/03:RR8. Riksdagens revisorers förslag angående Familjehemsvården.

Proposition 2002/03: 53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

SOU 2005:81. Betänkande av Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén. Källan till en chans- nationell handlingsplan för den social barn- och ungdomsvården.

Socialstyrelsens publikationer

SoS meddelandeblad nr 29/87

Socialstyrelsen (1991). Vårdnadsöverflyttning med stöd av 6 kap. 8 § FB. Stencil.

Socialstyrelsen (1995). Ovisshetens barn. SoS-rapport 1995:8

Socialstyrelsen (1996). Cus, centrum för utvärdering av socialt arbete. Svensk forskning om fosterbarnsvård. En översikt. Bo Vinnerljung.

Socialstyrelsen (2001). Cus, centrum för utvärdering av socialt arbete. Sammanbrott vid tonårsplaceringar - om ungdomar i fosterhem och på institution. Bo Vinnerljung, Marie Sallnäs, Pia Kyhle Westermark.

Socialstyrelsen. Social rapport 2006.

Socialstyrelsens gemensamma publikationer med andra myndigheter

Socialstyrelsen och länsstyrelserna (2006). Social tillsyn 2005 – resultat av länsstyrelsernas tillsyn.

Litteratur

Egelund, Tine, Hestbaek, Anne-Dorthe, Andersen, Dines (2004). Små børn anbragt uden for hjemmet. En førlobsundersøgelse af anbragte børn født i 1995. Socialforskningsinstituttet 04:17.

Vinnerljung, Bo (1996) Fosterbarn som vuxna. Lunds studies in social welfare XIII.

Lundberg, Ingvar (2005). Utsatta pojkar och flickor – en översikt av aktuell svensk forskning

Tillsynens mångfacetterade praktik inom det sociala och hälso- och sjukvårdsområdet (2006). Red. Vicky Johansson Förvaltningshögskolans rapporter nummer 83. Göteborgs universitet.

Övriga publikationer

Svenska Kommunförbundet (2003). Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar.

Svenska Kommunförbundet. Cirkulär 2004:39

Vem ser barnet? En granskning av 100 familjehemsplacerade barn åren 2002-2003. Rapport 2005:2,4 och 5. Länsstyrelserna i Örebro, Västmanland, Värmland, Gävleborg och Dalarna.

Franzen, Eva och Vinnerljung, Bo (2006). Foster children as young adults: many motherless, fatherless or orphaned; a Swedish national cohort study. Child and Family Social work 2006, 11 sid. 254-263.

Familjehemmet (2006). Årgång 24. Nr 1. sid. 21

Bilaga 1. Lagtexter

Socialtjänstlag (2001:453)

6 kap. 8 § Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, skall socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Lag (2003:407).

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

13 § Socialnämnden skall noga följa vården av den som får vård med stöd av denna lag.

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, skall socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, skall socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen skall upphöra. Denna fråga skall därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Lag (2003:406).

Föräldrabalk (1949:381)

6 kap. 7 § Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också den föräldern i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 5 §. Lag (1998:319).

6 kap. 8 § Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden. Lag (2006:458).

6 kap. 9 § Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och en av dem dör, skall den andra föräldern ensam ha vårdnaden. Om båda föräldrarna dör, skall rätten på anmälan av socialnämnden eller när förhållandet annars blir känt anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Om barnet står under vårdnad av endast en av föräldrarna och den föräldern dör, skall rätten på ansökan av den andra föräldern eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Lag (1994:1433).

Bilaga 2.

Intervjuunderlag fördjupningsstudie

051109

Frågor kring vårdnadsöverflyttning för barn placerat i familjehem

Urval; Samtliga barn som varit *placerade 3 år eller mer i samma familjehem* vid intervju tillfället (dec 2005). En enkät per barn besvaras. Markera svarsalternativet med ett **krvss** i rutan.

Kommun: Helsingborg (1) Jönköping (2) Linköping (3)

Uppgiftslämnare: Namn _____ Tel: _____

Det placerade barnet

- Födelseår: (ange årtal t.ex 96)
- Kön: Pojke (1) Flicka (2)
- Placering enligt: SoL (1) LVU (2)
- Typ av familjehem: Ordinärt (1) Släktinghem (2) Nätverkshem (3)
- Är familjehemmet ett konsulentstött/förstärkt familjehem? Ja (1) Nej (2)
- Placerad i detta familjehem sedan: (ange årtal t.ex 96)

Situationen för de biologiska föräldrarna idag

- Bor modern i Sverige? Ja (1) Nej (2) Vet ej (3) Avliden (4)
- Bor fadern i Sverige? Ja (1) Nej (2) Vet ej (3) Avliden (4)

9. Har modern/fadern;

	Den biologiska föräldern	
	Modern	Fadern
a) varaktigt missbruk?	☐ (1) Ja ☐ (2) Nej ☐ (3) Vet ej	☐ (4) Ja ☐ (5) Nej ☐ (6) Vet ej
b) varaktigt psykisk sjukdom?	☐ (1) Ja ☐ (2) Nej ☐ (3) Vet ej	☐ (4) Ja ☐ (5) Nej ☐ (6) Vet ej
c) utvecklingsstörning?	☐ (1) Ja ☐ (2) Nej ☐ (3) Vet ej	☐ (4) Ja ☐ (5) Nej ☐ (6) Vet ej

Barnets kontakt med de biologiska föräldrarna idag

10. Hur ofta har barnet umgänge med sina biologiska föräldrar?

Frekvens umgänge	Den biologiska föräldern	
	Modern	Fadern
a) Minst 1 gång/mån	☐ (1)	☐ (2)
b) Ca 1 gång/kvartal	☐ (1)	☐ (2)
c) Ca 1 gång/halvår	☐ (1)	☐ (2)
d) Ca 1 gång/år	☐ (1)	☐ (2)
e) Inget umgänge	☐ (1)	☐ (2)
f) Vet ej	☐ (1)	☐ (2)

Vårdnadshavare

11. Vårdnadshavare idag? Modern (1) Fadern (2) Båda föräldrarna (3)
Särskild förordnad vårdnadshavare (4) Vet ej (5)

12. Hur utövar vårdnadshavaren sitt vårdnadsansvar idag?

- Aktivt, på ett positivt sätt för barnet (1)
Aktivt, på ett negativt sätt för barnet (2)
Ej aktivt (3)
Vet ej (4)

Placeringen- planering och framtid

13. Hur bedömer/planerar Du placeringens längd?

- Barnet kommer att återvända till de biologiska föräldrarna/föräldern inom tre år (1)
Barnet blir kvar i fosterhemmet minst tre år till /eller till 18 års ålder (2)
Vet ej (3)
Annat alternativ; Vad _____ (4)

14. Anser Du att det är bäst för barnet om han/hon växer upp i nuv. familjehem?

- Ja (1) Nej (2) Vet ej (3)

15. Har det någon gång uttalats eller antytts en önskan om att avbryta placeringen från:

	Önskan om placeringens upphörande		
	Ja	Nej	Vet ej
a) familjehemsföräldrarna?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
b) barnet ?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
c) modern?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
d) fadern ?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
e) socialtjänsten?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)

16. Tror/vet Du att familjehemsföräldrarna vill att barnet ska växa upp hos dem till han/hon blir myndig?

- Ja (1) Nej (2) Vet ej (3)

17. Tror/vet Du att barnet vill växa upp i familjehemmet till han/hon blir myndig?

- Ja (1) Nej (2) Vet ej (3)

18. Tror Du att familjehemmet kommer att fungera som "en familj för livet" för barnet efter 18-årsdagen?

- Ja (1) Nej (2) Vet ej (3)

19. Hur bedömer Du anknytningen (*den känslomässiga tillhörigheten*)?

	Anknytning (<i>känslomässig tillhörighet</i>)				
	Mycket god	God	Mindre god	Ej god	Vet ej
a) Barnets anknytning till familjehemmet ?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)	☐ (4)	☐ (5)
b) Familjehemmets anknytning till barnet ?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)	☐ (4)	☐ (5)

Diskussion inför övervägande om vårdnadsflyttning

20. Hur är inställningen till en vårdnadsöverflyttning från ?

	Inställningen till en vårdnadsöverflyttning		
	Positiv	Negativ	Vet ej
a) familjehemmet?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
b) barnet?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
c) modern?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
d) fadern?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)
e) Dig?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)

21. Hur tror Du situationen blir vid en vårdnadsöverflyttning för;

	Situationen efter en vårdnadsöverflyttning			
	Bättre	Sämre	Ingen skillnad	Vet ej
a) barnet ?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)	☐ (4)
b) familjehemmet?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)	☐ (4)
c) modern?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)	☐ (4)
d) fadern?	☐ (1)	☐ (2)	☐ (3)	☐ (4)

Övervägande om vårdnadsflyttning

22. Har socialtjänsten gjort övervägande om vårdnadsöverflyttning?

Ja (1) Nej (2) Vet ej (3)

23. Om Nej; Varför inte?

24. Har övervägandet lett till en ansökan om överflyttning av vårdnaden?

Ja (1) Nej (2) Vet ej (3)

25. Om Ja; Varför?

26. Om Nej; Varför inte?

27. Övriga kommentarer:

Bilaga 3. Tabellbilaga

Vårdnadsöverflyttningar perioden 2000–2005

Tabell 1. Placeringsålder för barn med vårdnaden överflyttad till familjehemmet enligt 6 kap 8 § FB. Avser barn placerade tre år eller mer i samma familjehem.

Ålder vid placeringen för barn med vårdnaden överflyttad					
	0–1 år	2–6 år	7–12 år	13–17 år	Samtliga n=446
	n=198	n=159	n=83	n=6	
	%	%	%	%	%
2000–2005	44	36	19	1	100

Tabell 2. Ålder på barnet med vårdnaden överflyttad till familjehemmet enligt 6 kap. 8 § FB. Avser barn placerade tre år eller mer i samma familjehem.

Ålder på barnet vid vårdnadsöverflyttningen				
	3–6 år	7–12 år	13–17 år	Samtliga n=446
	n=52	n=201	n=193	n=446
	%	%	%	%
2000–2005	12	45	43	100

Tabell 3. Antal placerade år för barn med vårdnaden överflyttad till familjehemmet enligt 6 kap 8 § FB. Avser barn placerade tre år eller mer i samma familjehem.

Antal placerade år vid vårdnadsöverflyttningen				
	3–6 år	7–12 år	13–17 år	Samtliga n=446
	n=163	n=219	n=64	n=446
	%	%	%	%
2000–2005	37	49	14	100

Fördjupningsstudie

Tabell 4. Barnets vårdnadshavare 1/12 2005. Anges i procent av samtliga placeringar

Vårdnadshavare	Andel (%)
Modern	56
Fadern	6
Båda föräldrarna gemensamt	36
Särskilt förordnad vårdnadshavare	2
Samtliga n=179	100

Tabell 5. Barnets ålder 1/12 2005

Åldersgrupp	Andel (%)
3-6 år	10
7-12 år	43
13-17 år	47
Samtliga n=179	100

Tabell 6. Kön

Åldersgrupp	Andel (%)
Pojke	51
Flicka	49
Samtliga n=179	100

Tabell 7. Antal placerade år i samma familjehem den 1/12 2005

Antal år	Andel (%)
3-5 år	43
6-9 år	31
10 år el längre	26
Samtliga n=179	100

Tabell 8. Barnets ålder vid placeringens start

Placeringsålder	Andel (%)
0-3 år	45
4-6 år	23
7-12 år	31
13-17 år	1
Samtliga n=179	100

Tabell 9. Typ av placering

Åldersgrupp	Andel (%)
SoL	55
LVU	45
Samtliga	100

Tabell 10. Typ av familjehem

Typ av familjehem	Andel (%)
Ordinärt	72
Släktinghem	25
Nätverkshem	6
Samtliga n=179	100

Tabell 11. Andel placeringar med konsulentstöd

Konsulentstöd	Andel (%)
Ja	6
LVU	94
Samtliga	100

Tabell 12. Övervägande fördelat på respektive kommun

	Har övervägande om vårdnadsöverflyttning gjorts?		
	Ja (%)	Nej (%)	Samtliga (%)
Helsingborg (n=40)	93	7	100
Jönköping (n=62)	77	23	100
Linköping (n=77)	17	83	100
Samtliga (n=179)	55	45	100

Tabell 13. Handläggarens ställningstagande till en ansökan om vårdnadsöverflyttning.

	Handläggarens ställningstagande		
	För	Emot eller osäker	Samtliga
	%	%	%
Helsingborg (n=40)	13	87	100
Jönköping (n=62)	2	98	100
Linköping (n=77)	26	74	100
Samtliga (n=179)	14	86	100

Tabell 14. Samband mellan faktorer i placeringen och handläggarens ställningstagande till vårdnadsöverflyttning. Resultat från enkla χ^2 -test (Pearson). Två stjärnor i tabellen (**) indikerar att det är mindre än 1 % chans att skillnaden är slumpmässig, en stjärna (*) att det är mindre än 5 % chans). N=179

Faktorer	Statistisk signifikans
Barnet	
Kön	i.s
Ålder 2005	i.s
Placeringsålder	**
SoL eller LVU-placering	i.s
Placerad i ordinärt familjehem el. släktinghem/ nätverkshem	i.s
Placeringstid	i.s
Modern	
Har inget eller lite umgänge med barnet	**
Tar inget aktivt/positivt vårdnadsansvar	*
Har varaktig psykisk sjukdom	*
Har varaktigt missbruk	i.s
Har utvecklingsstörning	i.s

Fadern

Har inget eller lite umgänge med barnet	i.s
Tar inget aktivt/positivt vårdnadsansvar	i.s
Har varaktig psykisk sjukdom	i.s
Har varaktigt missbruk	i.s
Har utvecklingsstörning	i.s

** = $p < 0.01$ * = $p < 0.05$ i.s.= icke-signifikant skillnad

Tabell 15. Handläggarens ställningstagande till en ansökan om vårdnadsöverflyttning relaterat till faktorer i placeringen.

Faktorer	Ställningstagande till en ansökan om vårdnadsöverflyttning		
	För	Emot eller Osäker	Samtliga
	%	%	
Placeringsålder			
0-3 år (n=81)	22	78	100
över 3 år (n=98)	8	92	100
Umgänge mor/barn			
Inget eller mindre än 1 g/kvartalet (n=57)	25	75	100
Mer än 1 g/kvartalet (n=113)	9	91	100
Moderns vårdnadsansvar⁴¹			
Negativt eller inget (n=129) ⁴²	18	82	100
Positivt och aktivt (n=35)	3	97	100
Modern varaktig psykisk sjuk⁴³			
Ja (n=56)	25	75	100
Nej (n=91)	8	92	100

⁴¹ I nio av de totalt 179 placeringarna var modern avliden. Fadern hade ensam vårdnaden i 6 placeringar

⁴² Negativt vårdnadsansvar; Handläggaren bedömer bl.a. modern som besvärlig, stör anknytning eller försvårar familjehemmets arbete med barnet.

⁴³ I nio av de totalt 179 placeringarna var den modern avliden

